

Национална безбедност и обавештајно- безбедносни систем Републике Бугарске

УДК: 355.45 : 355.401 : 355.1 (497.2)

Проф. др *Милан Милошевић**
и *Благоје Ничић*, пуковник у пензији

На путу ка интеграцијама у евроатлантске структуре, Бугарска је у потпуности реформисала обавештајно-безбедносни систем, успоставила нове механизме политичке и стручне координације и контроле и усвојила сва потребна нормативна документа у којима су дефинисани ставови о националној безбедности, реформама система одбране и оружаних снага и сарадњи са регионалним и европским мултилатералним организацијама. У периоду након слома комунизма основни приоритети у спољној политици те земље постале су интеграције у Северноатлантски савез и Европску унију. Бугарска је до сада остварила већину тих приоритета: почетком априла 2004. постала је пуноправна чланица НАТО-а, а процес интеграције у Европску унију требало би да се оконча до 2007. године. Томе ће допринети и стављање под парламентарну и цивилну контролу целокупног обавештајно-безбедносног система, а посебно прелазак војнообавештајне службе и службе војне безбедности у Министарство одбране.

Кључне речи: национална безбедност, обавештајно-безбедносни систем, оружане снаге Бугарске

Увод

Република Бугарска је земља југоисточне Европе која се граничи са Румунијом, Србијом и Црном Гором, Македонијом, Грчком и Турском, и која великим делом своје територије излази на Црно море. Површина Бугарске износи 110.993,6 квадратних километара а у њој живи око осам милиона становника (према подацима од 1. марта 2001. у Бу-

* Др Милан Милошевић је професор на Полицијској академији.

гарској је живео 7.973.671 становник). Међу становништвом преовлађују Бугари православци (83 одсто), док је око 13 одсто становништва исламске вероисповести (етнички Турци и бугарски муслимани који живе у близини границе са Грчком). Осим њих, има Румуна, Јермена, Рома, Татара и других. Земља је подељена на 28 административних области. Званични језик је бугарски, национална валута је лев, а главни град – Софија. Република Бугарска је унитарно устројена парламентарна република, са елементима председничког система.

Бугарска је стекла независност од Отоманске империје 1878. године, али је као поражена снага у оба светска рата 1944. године доспела у сферу совјетског утицаја. Због тога је у послератној историји имала два периода. Први је трајао од 1945. до 1989. године, и у њему је Бугарска, као чланица Варшавског уговора, била под великим утицајем Совјетског Савеза. Тај период карактеришу једнопартијски систем (потпуна власт Комунистичке партије) и тзв. планска привреда, с национализованом економијом, банкама и земљом. На челу Бугарске у том периоду смењивали су се Георги Димитров, Васил Коларов, Велко Червенков, Антон Југов и, као последњи комунистички председник – Тодор Живков.

Други период послератне Бугарске почео је 10. новембра 1989. рушењем Тодора Живкова, после чега су започете демократске промене. Комунистички режим је дефинитивно сломљен 1990. године, када су одржани први вишестраначки избори након Другог светског рата, и земља је кренула ка демократији и тржишној економији. Године 1991, донет је нови устав, на основу којег је уведен вишепартијски систем, тј. дозвољен је рад различитим политичким партијама. Такође, земља је враћена бившим власницима, започет је процес приватизације и, по први пут, демократски је изабран председник државе. С друге стране, процес транзиције у досадашњем периоду није био довољно успешан и континуиран, тако да се бугарско друштво суочило са инфлацијом, корупцијом, незапосленошћу и криминалом.

У посткомунистичком периоду у Бугарској се на власти смењују Савез демократских снага и Бугарска социјалистичка партија (реформисани комунисти), а приоритети у спољној политици постале су интеграције у Северноатлантски савез и Европску унију. Бугарска је до сада остварила већи део тих приоритета: почетком априла 2004. постала је пуноправна чланица НАТО-а, а процес интеграције у ЕУ требало би да се оконча до 2007. године.

Услови у којима се изграђује систем националне безбедности Бугарске

На путу ка интеграцијама у евроатлантске структуре Бугарска је усвојила сва потребна нормативна документа у којима су дефинисани

ставови о националној безбедности, реформама система одбране и оружаних снага, и сарадњи са регионалним и европским мултилатералним организацијама. То су: *Концепција о националној безбедности*, *Војна доктрина*, *Војна стратегија*, *Закон о одбрани и оружаним снагама*, *Закон о заштити информација*, *Закон о обавештајним средствима*, као и друга законска и подзаконска акта.

У *Концепцији о националној безбедности*¹ констатује се да је у свету „смањена опасност од глобалног нуклеарног рата, да јачају тенденције о мирном решењу међудржавних конфликта, побољшавају се механизми Савета безбедности УН за управљање кризама и знатно је смањена опасност од непосредне војне агресије против Бугарске“. У *Војној стратегији*, коју је прихватио бугарски генералштаб 2002. године, приликом дефинисања стратегијског окружења Бугарске, наглашено је да „у међународним односима доминирају позитивне тенденције, да се развијају поверење и сарадња, шире се и продубљују процеси европске и евроатлантске интеграције, јачају мир и безбедност, расту могућности за управљање кризама и одвраћање од конфликта“. Такође, констатује се да је „степен опасности од светског сукоба низак и не представља опасност по светски мир“. Међутим, такве позитивне тенденције на глобалном нивоу контрапродуктивно су деловале на стабилност појединих региона и држава. Наиме, појавили су се нови ризици и претње који угрожавају стабилност и безбедност држава и региона: међународни тероризам и организовани криминал, етничке и религиозне супротности, нелегална трговина оружјем и технологијама за њихову производњу, избеглички и емиграциони проблеми, трговина људима и дрогом, еколошке претње, и слично.

Када је реч о опасностима које прете бугарској националној безбедности из региона Западног Балкана, у *Војној доктрини* се наводи да је то и даље нестабилност у БиХ, на Косову и Метохији и у Републици Македонији. У *Војној доктрини* (стр. 5) конкретизују се ризици и претње по националну безбедност и дефинишу њихови појавни облици. То су: политичка, економска и војна нестабилност у земљама региона југоисточне Европе; етничке и религиозне противуречности у неким деловима Западног Балкана; нерешена територијална и гранична питања међу државама региона; специфични ризици и нетрадиционални изазови безбедности, као међународни организовани криминал, међународни тероризам, трговина дрогом, оружјем и људима, и еколошки и национални проблеми.

На основу тако дефинисаних ризика и претњи, у *Концепцији о националној безбедности* (чл. 27–32) дефинисани су принципи националне безбедности: да се национална безбедност заснива на строгом

¹ У нашој литератури (А. Савић и др., *Безбедност света – од тајности до јавности*, Институт безбедности, Београд, 2002, стр. 396) тај документ се означава као „Стратегија националне безбедности“.

придржавању одредаба Устава Републике Бугарске и закона донетих у Парламенту Бугарске и ратификованих међународних споразума и конвенција; да Бугарска нема територијалних претензија ни према једној земљи у региону, али и да не признаје њихове претензије према својој територији; да Бугарска не изграђује своју безбедност на рачун других држава и друштва; да се политика Бугарске заснива на лојалности у обостраним интересима и односима са другим државама и међународним савезима, и да се Бугарска залаже за јачање безбедности Балкана, али да је против балканских војних и политичких савеза.

На основу објашњења у бугарским документима, национална безбедност те земље може да се дефинише као „свеукупност политичких, економских, војних, социјалних, правних, еколошких и других фактора и услова, који гарантују територијални интегритет државе, стабилност друштва и права грађана“.²

Обавештајно-безбедносна активност и интерес одбране

Према *Војној стратегији Бугарске* (чл. 4.8), обавештајна активност и обезбеђење информација „представљају укупне активности државног и војног руководства, команданата јединица, штабова свих нивоа и јединица с циљем добијања правовремених података о војно-политичкој ситуацији, оружаним снагама и војно-економском потенцијалу вероватног или познатог противника“. Тим активностима треба да се обезбеди, како у миру, тако и у условима криза и конфликта различитог интензитета, правовремено достављање потпуних и тачних података, оцена, анализа и прогноза структурама које одређују политику и планирају и доносе решења у вези с одбраном и националном безбедношћу.

Обавештајна активност је организована у јединствени систем (на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу), који координира активност свих органа обавештајне службе и управља процесом прикупљања, обраде, анализе и дистрибуције обавештајних информација. Тај систем поседује јединствену базу података и оспособљен је да се усредреди на конкретни конфликт или кризу, као и да обезбеђује информације за различите нивое, зависно од потреба корисника.

За обавештајне активности којима би се требало да се обезбеде информације за потребе политике одбране и националне безбедности задужене су Национална обавештајна служба, која је непосредно одговорна председнику Републике Бугарске, и служба „Војна информација“, којом руководи министар одбране. Најзад, у Министарству финансија Бугарске започело је формирање структура које би требало да се баве прикупљањем података из области финансија, економије и бизниса. Међутим, одељење још није у потпуности комплетирано и

² Б. Асенов-П. Кипров, *Теорија на контраразузнаването*, Труд, Софија, 2000, стр. 15.

не може да обавља оперативно-истражне радње за које већ постоји законска регулатива.³ Обавештајне службе прикупљају информације зависно од сопствених снага и на основу сарадње с међународним организацијама.

Безбедносна (контраобавештајна) активност⁴ у систему државног апарата обухвата два елемента: 1) специјалне службе намењене за заштиту националне безбедности са посебном организацијом, овлашћењима, средствима и методама деловања, и 2) активност тих служби, дефинисану као контраобавештајну, са основним циљем да открива, неутралише и пресеца активност појединаца, организација и специјалних служби усмерених на рушење уставног поретка Републике Бугарске и њене националне безбедности. Ти циљеви се остварују коришћењем специфичних средстава (тајни сарадници, специјална средства) и метода (оперативне комбинације, убацивање и уграђивање у званичне структуре, дезинформације), а активност се спроводи кроз провере, разраде комбинација, праћење свих лица за које постоји оправдана сумња да обављају делатност усмерену против националне безбедности и спровођења истрага.

Документи о националној безбедности

Уставом Републике Бугарске гарантује се суверенитет и територијални интегритет земље. Према одредбама Устава (глава: Основна начела, чл. 1 и 24 ст. 1–2), спољна политика Бугарске остварује се према принципима и нормама међународног права. Основни циљеви спољне политике јесу: национална безбедност, независност, благостање, права и слободе грађана и сарадња са међународном заједницом на остваривању праведних међудржавних односа.

Концепција о националној безбедности Републике Бугарске усвојена је у Парламенту 16. априла 1998. године. У том стратегијском документу национална безбедност је дефинисана као скуп званично прихваћених политичких ставова за заштиту бугарских грађана, друштва и државе од свих врста спољних и унутрашњих претњи на нивоу гаранција које даје светски, евроатлантски и европски систем за безбедност и стабилни развој. Национално је безбедна она држава, наводи се у Концепцији, у којој су заштићена права и слободе њених грађана, њене државне границе, територијални интегритет и независност, када не постоји опасност од оружаног напада, насилне промене уставног режима и политичких и економских притисака, и у којој је гарантовано демократско функционисање државних и јавних институција.

³ М. Коточевски, *Современи разузнавачки служби*, Македонска цивилизација, Скопје, 2002, стр. 434 и 435.

⁴ Б. Асенов–П. Кипров, *исто*, стр. 24.

Према Концепцији, постоје три чиниоца која утичу на националну безбедност Бугарске: а) степен развоја и постојећи ресурси државе; б) ефикасност спољне и унутрашње политике, и в) учешће Бугарске у системима колективне безбедности и економског развоја. Са аспекта тако дефинисаних чинилаца, Концепцијом се одређују следећи принципи националне безбедности: национална безбедност се изграђује строгом применом уставних одредаба, закона и међународних споразума и конвенција; Бугарска нема територијалних претензија ни према једној другој држави и не признаје такве претензије према себи; Бугарска не гради своју безбедност на рачун других држава и друштава; приоритет у спољној политици је лојалан однос према другим државама и међународним савезима јер у садашње време нико не показује непријатељство према Бугарској, и безбедност Бугарске гарантују светске и евроатлантске структуре за колективну безбедност.

Национална безбедност има упориште у одбрамбеној војној доктрини, којом се одређује изградња и коришћење оружаних снага. Бугарска се залаже за безбедност региона Балкана, али је против балканских војних и политичких савеза. Основни спољнополитички приоритет Бугарске јесте чланство у НАТО и ЕУ, што је усклађено с дугорочним интересима државе. Процес интеграције у евроатлантске структуре позитивно утиче на безбедност Бугарске.

Оружане снаге и органи за безбедност основни су гарант националне безбедности а њихова ефикасност зависи од ресурса које поседује Бугарска, доследне примене закона, мотивације људског чиниоца и правремености информација о претњама и опасностима по безбедност. Најзад, бугарски обавештајни органи и органи безбедности обављају своју активност на основу специјалних закона. Информације о војно-политичкој ситуацији у региону и могућим претњама по националну безбедност Бугарска прикупуља на основу властитих снага и средстава, али и у сарадњи с међународним организацијама.

Војна доктрина Републике Бугарске, која је разрађена на основу Устава Бугарске, Концепције националне безбедности и ратификованих међународних споразума, чини систем ставова, принципа и приступа којима се дефинише национална безбедност са војно-политичког и војног аспекта. У том документу је процењено војностратегијско окружење и одређени су приоритети одбрамбене политике, као и начини коришћења и правци изградње и развоја оружаних снага ради одбране, јачања мира и стабилности у сарадњи с НАТО-ом и Европском унијом. Према тим проценама, смањена је опасност од глобалног нуклеарног сукоба, створени су услови за јачање сарадње у војној области и ствара се нова европска архитектура безбедности и одбране, чији су основни гаранци НАТО и ЕУ, способна да одговори на све изазове и претње међународној стабилности. Међутим, ти позитивни глобални процеси утицали су на развој нових врста ризика и претњи, укључујући и војне, на регионалним нивоима или према појединим државама.

У тим условима, у *Војној доктрини*, као основни узрок ризика за нарушавање стабилности и безбедности, а посебно војних ризика, наведени су актуелни и потенцијални сукоби у различитим деловима региона Балкана (БиХ, Косово и Метохија, Македонија) који могу да доведу и до терористичких активности на територији Бугарске. Наиме, Бугарској не прети непосредна ратна опасност и мало је вероватна могућност избијања сукоба који би захватио цео регион, али може да буде увучена у војно-политичку кризу због негативног развоја безбедносне ситуације у БиХ, на Косову и Метохији или у Македонији.

Закон о одбрани и оружаним снагама (у даљем тексту ЗООС) усвојен је 27. децембра 1995. године. У њему је одбрана дефинисана као део националне безбедности и „представља систем активности које се предузимају на очувању националних добара и припреми оружаних снага, економије државе и становништва у мирнодопским и условима политичких криза, стања ратне опасности и рата“. С обзиром на такав приступ, под одбраном се подразумевају: заштита и очување независности, суверенитета и територијалног интегритета државе, стварање унутрашњих и спољнополитичких услова којима се гарантује национална безбедност и заштита становништва од природних и других катастрофа.

У одбрани Републике Бугарске ангажовани су државни органи, Бугарска армија⁵, специјалне службе, органи локалне самоуправе, организације и грађани. Полазећи од тога, *Законом о одбрани и оружаним снагама*, између осталог, регулисане су обавезе и конкретни задаци обавештајних органа и служби безбедности.

Институције задужене за националну безбедност и обавештајно-безбедносни систем

Једнодомни *Парламент Републике Бугарске* чини 240 народних посланика, који се, по пропорционалном систему, на општим изборима бирају на период од четири године. Они врше законодавну власт и остварују парламентарну контролу над органима који у њој учествују. Парламент усваја, међа, допуњује и укида законе везане за питања одбране, националне безбедности и специјалних служби. Исто тако, Парламент усваја законе којима се одређује организација државних органа задужених за питања националне безбедности, регулишу њихове обавезе у тој области и остварује контрола над њиховим активностима, укључујући и контролу специјалних служби.

Парламент је овлаштен да решава питања везана за објаву рата и закључивање мира. У оквиру тога, одлучује и о слању и употреби јединица Бугарске армије на територијама других држава, као и о бо-

⁵ Бугарска армија укупно има око 46.000 припадника у оквиру три вида: КоВ – 23.000, РВ и ПВО – 13.000, и РМ – 10.000 припадника.

равку, односно проласку јединица страних оружаних снага преко њене територије. Према Уставу, Парламент објављује ратно стање, стање непосредне ратне опасности или ванредно стање на целој територији или на делу територије Републике Бугарске, а на предлог председника Републике или Владе (глава: Парламент РБ, чл. 62–64 и 84, ст. 1–2 ЗООС).

Преко *Комисије за националну безбедност*, Парламент контролише извршну власт, органе задужене за очување националне безбедности и специјалне службе. Такође, преко *Комисије за спољну политику и политику интеграција*, контролише извршну власт у вези са спољним аспектима националне безбедности.

Председник Републике Бугарске (и потпредседник) бира се непосредно, на непосредним изборима, са мандатом од пет година. Према Уставу, председник Републике је врховни командант оружаних снага. Он унапређује и разрешава највиши командни састав Бугарске армије, руководи Консултативним саветом за националну безбедност и објављује општу или делимичну мобилизацију на предлог бугарске владе. У његовој надлежности је, поред осталог, и именовање председника Владе. Најзад, на предлог Владе, председник Републике има право да објављује ванредно или ратно стање у случајевима непосредне опасности по безбедност Републике Бугарске (Концепција о националној безбедности, чл. 93 и 100).

Консултативни савет за националну безбедност, који је формиран 28. јануара 1994. на основу чл. 100, ст. 3 *Устава Републике Бугарске*, саветодавни је орган председника Републике за питања националне безбедности. Његови чланови су: председник Парламента, председник Владе, министри финансија, одбране, спољних и унутрашњих послова, начелник Генералштаба Бугарске армије и по један представник парламентарних група. Зависно од питања којима се бави, на седнице Консултативног савета могу да се позову и друге личности. Савет се бави: делом спољне и унутрашње политике који се односи на националну безбедност; стварањем услова за грађански мир, јавни ред и гарантовање права и интереса бугарских грађана; активностима за одвраћање било које опасности по националну безбедност, и обједињавањем и координацијом рада свих специјалних служби. На својим седницама, затвореним за јасност, припрема предлоге и ставове које доставља председнику Републике Бугарске.

Влада Републике Бугарске остварује и руководи спољном и унутрашњом политиком државе према Уставу и законима, брине о обезбеђивању јавног реда и заштити националне безбедности, и руководи државном администрацијом и оружаним снагама (*Концепција о националној безбедности*, глава 5, чл. 105). Влада, према Уставу, организује и контролише рад државних органа, укључујући и специјалне службе, који су задужени за заштиту безбедности државе, откривање унутрашњих и спољних претњи и планирање конкретних мера за њи-

хово неутралисање. Своје функције и задатке из те области Влада реализује преко Министарства одбране, Министарства унутрашњих послова и Министарства правосуђа.

У оквиру Владе постоји *Савет за безбедност*, који координира укупне активности везане за заштиту безбедности државе. Чланови тог савета су председник владе, његов заменик, који координира активност у области одбране и унутрашњих послова, министри одбране, спољних и унутрашњих послова, заменици министара унутрашњих послова и одбране, начелник Генералштаба Бугарске армије, главни секретар Министарства унутрашњих послова и директор Националне обавештајне службе. Савет за безбедност: анализира доступне информације о ризицима по националну безбедност; оцењује и прогнозира динамику појава опасности по националну безбедност; планира конкретне мере за неутралисање опасности по националну безбедност; предлаже решења у условима криза; координира планове специјалних органа и служби за прикупљање информација; предлаже ангажовање ресурса државе ради повећања степена заштите националних интереса; разматра стратегије и програме других министарстава везаних за заштиту националних интереса и безбедности државе итд.

Службе у обавештајно-безбедносном систему Републике Бугарске

У периоду комунистичке власти у Бугарској, тј. до краја 1989. године, све структуре обавештајно-безбедносног система (осим Обавештајне управе Генералштаба Бугарске армије) и јавног реда биле су концентрисане у Министарству унутрашњих послова. Очување јавног реда и борба с криминалом била је основна функција полиције (народна милиција), са Дирекцијом народне милиције као главним оперативним органом. Осим тих управа, постојала је још једна врста контроле – „партијска контрола“, коју је проводило „војно“ (военен) одељење у саставу Централног комитета Бугарске комунистичке партије.

Прикупљање информација, надзор и истраге против лица потенцијалних „непријатеља власти“, као и откривање и спречавање рада страних обавештајних и других специјалних служби, било је у надлежности Државне безбедности, која је имала у саставу 10 главних управа: 1) Управу за обавештајни рад у иностранству; 2) Управу за контраобавештајну активност и унутрашњу безбедност; 3) Војну службу безбедности; 4) Управу за безбедност у области економије; 5) Управу за безбедност и заштиту; 6) Управу за контролу и прикупљање информација о лицима из партијског апарата – противницима система (са 10 посебних одељења); 7) Управу за оперативне информације; 8) Управу за криптографију; 9) Управу за логистику, и 10) Управу за архив.⁶

⁶ Сирма Ноева, „Пари“ од 13. јануара 2003. године.

Након пада режима Годора Живкова, у развоју и организацији обавештајно-безбедносних служби карактеристична су три периода: од 1989. до 1997. године, изузимајући период Владе Филипа Димитрова (1992–1993), у којем су те службе контролисали бивши комунисти, сада оличени у Бугарској социјалистичкој партији; од 1997. до 11. септембра 2002, када је на власт дошао Савез демократских снага, са Иваном Костовим, и од 11. септембра до сада, када се драстично променио садржај рада и активност тих служби и када је њихова трансформација спроведена према стандардима Северноатлантског савеза.⁷

Реорганизација служби за безбедност и јавни ред започета је Указом бр. 152 Државног савета (Владе) Републике Бугарске од 5. фебруара 1990, када је од Управе за обавештајни рад у иностранству формирана Национална обавештајна служба. У то време од осталих управа Државне безбедности формирана је Национална служба за заштиту Устава (НСЗУ), у саставу Министарства унутрашњих послова. Парламент Бугарске је 1991. године донео нови закон о Министарству унутрашњих послова, према којем је полицијска активност прешла у надлежност новоформиране дирекције за националну полицију и њених територијалних органа. Национална служба за заштиту Устава реорганизована је у Националну службу „Безбедност“, Централну службу за борбу против организованог криминала и неколико самосталних оперативно-техничких служби.

Војна обавештајна служба и служба војне безбедности су, након неколико реорганизација, сада у саставу Министарства одбране као служба „Војна информација“ (обавештајна) и служба „Безбедност – војна полиција и безбедност“ (контраобавештајна).⁸ Део обавештајне службе за трупно извиђање (Ј-2) у саставу је Генералштаба Бугарске армије.

Аутономне обавештајне и безбедносне службе

Интерес за обавештајним подацима о страним земљама и формирање првих обавештајних органа у послератној Бугарској везани су за 1947. годину, када је први пут формирана обавештајна организациона структура у оквиру Министарства унутрашњих послова. Организација, функције, задаци, методе деловања, начини обавештавања и линије субординације у тој служби, од њеног оснивања до рушења система Годора Живкова, 10. новембра 1989, и почетака демократских процеса, биле су ослоњене на совјетске обавештајне службе.

⁷ N. Bozhilov, *Reforming the intelligence services in Bulgaria: The experience from the last decade*, Geneva Centre for the democratic control of armed forces (DCAF), Geneva, 2002.

⁸ До формирања службе војне безбедности у бугарском министарству одбране за планирање и организовање контраобавештајних послова у оружаним снагама била је надлежна Главна оперативна управа Генералштаба (Ј-3), која је координирала и рад осталих елемената система безбедности у видовима и родовима војске.

Са демократским променама, почетком деведесетих година 20. века, формирана је и *Национална обавештајна служба*, као наследница бивше Прве главне управе Државне сигурности. Служба има нову организациону структуру, користи нове начине и методе у деловању, а уведене су и промене у линијама субординације. Формирана је на основу указа председника Републике Бугарске бр. 17 и председника Владе бр. 152 из 1990. године. Будући да нема посебног закона о специјалним службама, та служба је директно подређена председнику Републике.

Од формирања до 1996. године Национална обавештајна служба је, на основу Указа Владе Републике Бугарске бр. 216/04, била потчињена председнику Републике Бугарске, тј. формирана је као аутономна обавештајна институција. Ресорна служба (формално) постала је на основу *Закона о одбрани и оружаним снагама* из 1996. године, када је укључена у састав оружаних снага. Међутим, после измена и допуна тог закона из 2002. године, служба је поново изван система оружаних снага и потчињена је директно председнику Републике Бугарске.

Будући да Бугарска још нема јединствени закон о специјалним службама, Национална обавештајна служба ради на основу одредаба *Закона о одбрани и оружаним снагама* и *Правилника о обавезама и правима сталног састава Бугарске армије*, који је Влада прихватила 22. децембра 2000. године. Функције, задаци и активност те службе у потпуној су сагласности са одредбама *Концепције о националној безбедности*, *Закона о специјалним обавештајним средствима* и *Инструкције о сарадњи* (координацији) између Министарства иностраних послова и те службе. Према доступним подацима, у организацијском саставу Националне обавештајне службе су:

- директор службе са пратећим структурама – кабинетом и администрацијом;
- сектор за оперативну активност, тј. за прикупљање података;
- информативно-аналитички сектор – анализа, обрада и дистрибуција података;
- одељење за заштиту информација;
- одељење за људске ресурсе и логистику;
- одељење за међународну сарадњу и везе са јавношћу.

Национална служба за заштиту је аутономна служба за обезбеђење и безбедносну заштиту. У ствари, служба је „наследница“ бивше Пете управе Државне сигурности. Формирана је Владином уредбом бр. 151 од 5. августа 1992, али је под непосредном јурисдикцијом председника Републике Бугарске. Њена основна функција је заштита државних функционера (чланови Владе и Парламента, председник Републике и део његовог окружења), као и високих страних државника приликом посете Републици Бугарској.

Војна обавештајна служба је једна од најстаријих специјалних служби. Њени почеци се везују за 12. јануар 1908, када је формирана Стална обавештајна секција у штабу Бугарске армије. За време балканских ратова и Првог светског рата није мењана организациона структура војне обавештајне службе, већ је само проширена сфера прикупљања војних и политичких информација за потребе државног руководства.

Са уласком Бугарске у Други светски рат у Генералштабу Бугарске армије формирано је обавештајно одељење, са структурама у нижим јединицама. Обавештајна служба је учествовала и у чисто војним акцијама, са полицијом и жандармеријом, у ликвидацији припадника антифашистичких покрета у Македонији, јужној Србији и Бугарској. За обављање обавештајних задатака било је формирано 10 одељења: за прикупљање података у иностранству; за прикупљање података у земљи; контраобавештајно одељење; одељење за везу и шифру; одељење војних изасланика; одељење за контролу телефонских разговора; одељење за контролу поштанских пошиљака; одељење за контролу радија; техничко одељење, и одељење за међународна питања. Обавештајном одељењу Генералштаба биле су потчињене и тзв. војнополицијске групе, које су прикупљале податке о покретима партизанских одреда, и слично.

Током 1948. године, уместо одељења за прикупљање података у земљи, формирано је специјално одељење, које је касније прерасло у Војну контраобавештајну службу. Истовремено, контраобавештајно одељење из састава Генералштаба прешло је у Министарство унутрашњих послова, а у наредном периоду прерасло је у Трећу управу Државне безбедности, задужену за безбедност у Армији. Наредбом министра одбране од 9. марта 1950. Обавештајно одељење је преформирано у Обавештајну управу са три одељења: агентурним, информативним и радиотехничким одељењем. У информативном одељењу обрађивани су сви прикупљени обавештајни подаци, а у томе је важну улогу имало радио-техничко одељење.⁹

Од 1989. године до сада више пута су мењане надлежности војне обавештајне службе, а 2000. године та служба је коначно прешла у Министарство одбране. Последњи организациони облик обавештајна служба је добила 2002. године, када је подељена на Обавештајну управу у саставу Министарства одбране и Управу Г-2, која је остала у

⁹ О организацији и деловању према СФРЈ војнообавештајне службе (РО) у Генералштабу Бугарске народне армије и војним јединицама у периоду 1950–1988. година видети, на пример: Л. Косановић, *Обавештајно-безбедносни системи неких земаља Варшавског уговора и НСР Албаније*, ЦВВШ, Београд, 1988, стр. 50–54.

саставу Генералштаба Бугарске армије. Сарадња између тих обавештајних структура обавља се преко Министарства одбране.

Основне функције службе „Војна информација“ јесу прикупљање, обрада, анализа и процењивање података, информација и докумената значајних за одбрану и националну безбедност, њихово чување и дистрибуцију корисницима према *Правилнику о заштити информација*. Унутрашња организација те службе прилагођена је функцијама које обавља.

Сектор за оперативни рад је део који се бави прикупљањем информација, података, докумената о страним армијама, организацијама, лицима и претњама којима се угрожава национална безбедност Бугарске. Унутрашња организација сектора прилагођена је конкретним задацима које сектор обавља у оквиру своје основне функције.

У сектору за анализе и процене обрађују се, анализирају, процењују и оцењују сви прикупљени подаци, информације и документа. На основу добијених резултата, у сектору се пишу информације и дистрибуирају. Информације имају различит степен поверљивости (зависно од нивоа којима се упућују – од председника државе до начелника Генералштаба), а по временској ограничености су дневне, недељне, месечне, специјалне и посебне.

Важан део организацијске структуре у служби припада сектору за кадровска, административна и техничка питања. Посебно је важно то што је служба финансијски самостална. Наиме, иако је на буџету Министарства одбране, самостално располаже средствима за редовно пословање и корисник је дела специјалних средстава према *Закону о утрошку средстава за обавештајни рад*.

Обавештајна служба Г-2 део је војнообавештајне структуре у Бугарској армији која је у саставу Генералштаба и која је непосредно потчињена једном од заменика начелника Генералштаба. Организацијски, Г-2 има управу у оквиру Генералштаба која је задужена за непосредну организацију, руковођење и управљање над јединицама које се баве тзв. трупним (извиђачке јединице) и електронским извиђањем и противелектронским дејствима у Бугарској армији. У генералштабовима видова, као и у јединицама свих видова Бугарске армије ранга корпус–бригада, послове из те области обављају обавештајна одељења различитог формацијског састава.

Послове безбедности у Министарству одбране, његовим непосредно потчињеним структурама и јединицама Бугарске армије обавља служба „*Безбедност – војна полиција и контраобавештајна служба*“. Служба је у саставу Министарства одбране, а њен основни задатак је одржавање и очување реда и безбедности у Министарству одбране и јединицама Бугарске армије. Функције службе безбедности су да: обезбеди заштиту припадника Министарства одбране и јединица Бугарске армије од активности страних специјалних служби, организација и лица којима се угрожава њихова безбедност; предузима

активности у Министарству одбране и јединицама Бугарске армије којима се спречава, открива и обавља истрага у вези с кривичним делима и њиховим починиоцима; обезбеди објекте, лица и активности које се изводе у Министарству одбране и Бугарској армији, и обезбеди контролу учесника у саобраћају; прикупља, чува, анализира, користи и дистрибуира информације везане за очување реда и безбедности у Министарству одбране и Бугарској армији. Те функције служба обавља у сарадњи са другим државним органима. Из таквих функција службе конкретизовани су задаци њених посебних структура: контраобавештајних органа и војне полиције.

Припадници *контраобавештајних органа* обављају следеће задатке: прате и контролишу лица и активности које чине претњу безбедности Министарству одбране и јединицама Бугарске армије; ангажују добровољне сараднике службе; правовремено упозоравају, усмено или писмено, лица за која постоји довољно индиција или доказа да обављају кривична дела против безбедности Министарства одбране и јединица Бугарске армије; израђују прописе за заштиту докумената и контролишу њихову примену, и прикупљају, обрађују и користе податке за проверу лица и објеката који су у њиховој надлежности (чл. 40в, ст. 1–7 ЗООС-а). У обављању тих задатака припадници контраобавештајних органа користе специјална средства и методе прописане Законом.

Органи војне полиције обављају следеће задатке који произилазе из општих функција службе: предузимају оперативно-истражне активности за које се користе специфичне методе и средства, као и услуге припадника Бугарске армије и грађана који сарађују на добровољној основи; имају право на задржавање до 24 сата лица која су извршила кривично дело или лица која спречавају војнополицијске органе у обављању службе; обављају истражне радње ради прикупљања података за вођење истраге; учествују у откривању и истрази кривичних дела почињених у јединицама и војним објектима; упозоравају лица, усмено или писмено, против којих постоји довољно доказа или се претпоставља да ће починити кривично дело или нарушити ред и безбедност; позивају у службене просторије лица чија је активност повезана са нарушавањем реда и безбедности; упућују захтеве за добијање информација, везаних за безбедност војних лица, објеката и активности, од државних органа, команданата јединица, начелника установа и других, и достављају информације о нарушавању безбедности и кривичним делима другим државним и војним органима и лицима (чл. 40б, ст. 1–9 ЗООС-а).

Организациона структура службе „Безбедност – војна полиција и контраобавештајна служба“ изграђена је на територијалном принципу, према територијалној подели Бугарске, али је усклађена и са организационом структуром јединица Бугарске армије. Посебним правиликом је регулисано у којим ће јединицама видова, родова и слу-

жби, и које јачине, бити уграђене структуре војне безбедности. Организацијски, у саставу службе су: а) управа која је у Министарству одбране и која руководи целокупном службом; б) регионалне службе безбедности; в) Центар за логистику и обуку припадника службе, и г) одељење безбедности задужено за Министарство одбране и Генералштаб Бугарске армије.

Безбедносни систем Министарства унутрашњих послова

Полицијске институције у Бугарској су први пут формиране на основу Трновског устава, усвојеног 16. априла 1879, када је кнез Александар I својим указом бр. 1, од 5. јула 1879, формирао прво министарство унутрашњих послова (дела).¹⁰ Активности тадашњег министарства односиле су се на унутрашње послове и администрацију, народно здравље, ветеринарске функције и управљање поштом и телеграфом. Полицијске функције реализовало је административно-полицијско одељење у оквиру тог министарства. Временом, Министарство унутрашњих послова се ослобађало појединих функција – ветеринарских, поштанских и административних.

Садашње функције, принципи, активности и задаци Министарства унутрашњих послова регулисани су *Законом о Министарству унутрашњих послова* (у даљем тексту ЗМУП), који је објављен у *Службеном листу Републике Бугарске* од 19. децембра 1997. године. Тим законом су одређени принципи, активности, организација, органи руковођења и управљања, средства, права, обавезе и одговорности припадника Министарства унутрашњих послова, као и обавезе у вези са заштитом националне безбедности. Све активности тог министарства подвргнуте су цивилној (грађанској) контроли према одредбама Устава Републике Бугарске, а остварују се на основу: придржавања одредаба Устава, закона и међународних споразума; поштовања права и слобода грађана и њиховог достојанства; централизма у организацији и руковођењу; јавности у раду; тајности у провођењу комбинација у случајевима који су посебно уређени законом, и сарадње с грађанима (глава 2, чл. 4 ЗМУП-а).

Основни задаци Министарства унутрашњих послова јесу: заштита националне безбедности и јавног реда; борба против криминала; заштита права и слобода грађана, њихових живота, здравља и имовине; заштита од пожара и хаварија; обезбеђење државне границе; заштита економског и кредитно-финансијског система државе и њених

¹⁰ О организацији и функционисању бугарских органа унутрашњих послова, посебно тајне полиције, од стицања независности до формирања Државне сигурности 1931. године видети у: Р. Мишев, *Хабсбургијат орел над Балканите: Епизоди од дејноста на австро-угарската тајна дипломацијата и разузнавателни служби в Б'лгарија 1878–1915*, Абагар, Велико Трново, 1992, и „Бугарска полиција“, „Полиција“, Београд, 1924, стр. 891–896.

културних добара; обезбеђење потребних информација за Министарство унутрашњих послова и државну управу, сарадња са другим државним органима, и међународна сарадња (глава 3, чл. 6 ЗМУП-а).

У обављању постављених задатака основне активности Министарства унутрашњих послова су: обезбеђивање информација (и њихова оцена), анализа и прогноза потребних за израду стратегијских решења за заштиту националне безбедности и јавног реда; борба против насилне промене уставног уређења и друштвеног система Републике Бугарске; активности против организованог криминала и корупције; организовање и реализација оперативно-истражне активности; предузимање превентивних активности; борба против криминала кроз откривање и спречавање кривичних дела и учешће у њиховој истрази, и обезбеђење и контрола границе (глава 4, чл. 7 ЗМУП-а).

Организацијска структура Министарства унутрашњих послова Бугарске одговара територијалној подели државе. У оквиру Министарства постоји 28 регионалних дирекција унутрашњих послова којима руководе директори. Они проводе државну политику у региону и одговорни су за националну безбедност и јавни ред на својој територији. Директори регионалних дирекција координирају рад регионалних служби безбедности и полиције, борбу с организованим криминалом и противпожарне активности. У саставу Министарства унутрашњих послова су и школске установе и научни институти.

Задатке и функције Министарство унутрашњих послова остварује кроз националне, територијалне и административно-техничке службе. *Националне службе* су: „Безбедност“, „Полиција“, „Борба с организованим криминалом“, „Противпожарна заштита“, „Гранична полиција“ и „Жандармерија“. *Територијалне службе* Министарства унутрашњих послова су Дирекција унутрашњих послова у Софији и регионалне дирекције унутрашњих послова (укупно 28). У централној и територијалним дирекцијама постоје делови за безбедност, полицију, борбу с организованим криминалом и противпожарну заштиту. *Административно-техничке службе* у оквиру Министарства унутрашњих послова чине следеће дирекције: „Оперативно-техничка информација“, „Везе“, „Заштита средстава везе“, „Оперативне истраге“, „Инспекција“, „Информација и архив“, „Борбена и мобилизацијска готовост“, „Координација и информативно-аналитичка активност“, „Нормативно-правна служба“, „Међународна сарадња“, „Прецентар и везе с јавношћу“, „Људски ресурси (кадар)“, „Финансијско обезбеђење“, „Материјално-техничко обезбеђење и социјална служба“ и „Унутрашња контрола“, и национални биро „Интерпол“.

Национална служба „Безбедност“ јесте специјална служба Министарства унутрашњих послова чији је основни задатак „заштита националне безбедности од активности страних специјалних служби, организација и лица усмерених против националних интереса Републике Бугарске и откривање и неутралисање свих активности које предста-

вљају претњу уставном поретку, суверенитету и територијалном интегритету државе“ (глава: Национална служба безбедности, чл. 44 ЗМУП-а). Те задатке Служба обавља кроз контраобавештајну и информативну функцију.

У оквиру контраобавештајне функције Служба открива, прати и пресеца активности страних специјалних служби које су у вези са: опасностима које чине претњу уставном поретку, суверенитету, територијалном интегритету и јединству нације; нарушавањем економске и финансијске стабилности земље; корупцијом, организованим криминалом, међународним тероризмом и трговином оружјем и дрогом, и илегалним миграцијама и етничким и религиозним сукобима.

Информативну функцију Национална служба безбедности реализује кроз: прикупљање, обраду и чување за потребе државних органа информација које су значајне за очување националне безбедности и националних интереса; израду контраобавештајних процена и анализа о стању националне безбедности; информисање органа државне управе о ризицима, претњама и потенцијалним опасностима по националну безбедност; припрему материјала (информатичких и прогностичких) и њихову дистрибуцију другим корисницима (председнику Републике, председнику Парламента, председнику Владе, Консултативном савету за националну безбедност и парламентарним одборима за безбедност и одбрану). Осим тога, Национална служба безбедности непосредно сарађује са страним специјалним службама ради предузимања јединствених акција у борби против међународног тероризма и организованог криминала. Најзад, Национална служба безбедности је у обавези да председнику Републике, председнику Парламента и председнику Владе доставља информације које имају исти обим и садржај.

Службом руководи директор, који је за свој рад одговоран министру унутрашњих послова. Задужен је за: организацију, руковођење и усмеравање рада службе; испуњавање свих наредби ресорног министра и главног секретара Министарства; координацију рада службе с другим националним службама у оквиру Министарства; управљање информационалним фондовима и обезбеђивање информационог јединства; руковођење међународном сарадњом службе; распоређивање буџетских средстава службе, и представљање службе пред другим државним телима која се баве националном безбедношћу. Установљена је и функција заменика директора, који обавља послове и задатке које му повери директор и руководи службом у случају његовог одсуства (глава: Организација и органи управљања, чл. 30–32 ЗМУП-а).

Национална служба „Полиција“ јесте специјализована оперативно-истражна и заштитна служба Министарства унутрашњих послова намењена за очување јавног реда и спречавање, откривање и учешће у истрази кривичних дела. Задатке остварује самостално или у сарадњи с другим државним органима, организацијама и грађанима. Најва-

жнији задаци „Полиције“ су: организација и одржавање јавног реда; откривање и спречавање кривичних дела и других облика нарушавања јавног реда, заштите права и слобода грађана; заштита имовине грађана, организација, општина и државе; организација и заштита установа и других објеката; организација и контрола јавног саобраћаја, техничке исправности и регистрација моторних возила; контрола пасошког режима у држави; истраживање и анализа разлога и услова за криминал; прикупљање, обрада, коришћење и дистрибуција информација о јавном реду, борби с криминалом и безбедношћу на путевима (глава: Полиција, чл. 59–60 ЗМУП-а).

Национална служба за борбу са организованим криминалом специјализована је полицијска оперативно-истражна служба Министарства унутрашњих послова задужена за спречавање и неутралисање домаћих и страних лица и организација које учествују у криминалним активностима. Она прикупља, обавља аналитичко-прогностичку активност, чува и дистрибуира информације о организованом криминалу свим структурама државне администрације (глава: Национална служба за борбу против организованог криминалитета, чл. 89–92 ЗМУП-а). Служба се бави и спречавањем појава организованог криминала у области економије и кредитно-финансијског система, терористичких активности, корупције у локалној и државној администрацији, кријумчарења и нелегалне трговине оружјем, експлозива, хемијских и биолошких средстава, моторних превозних средстава и историјских и културних добара. Такође, бави се пресецањем канала за кријумчарење људи из других држава преко територије Бугарске, спречавањем производње дроге и инвестирања средстава добијених трговином дроге, сузбијањем организовања нелегалних игара на срећу, и слично. Најзад, Службом руководи директор, а организована је на регионалном принципу слично као остале националне службе Министарства унутрашњих послова.¹¹

Национална служба граничне полиције јесте специјална безбедносна и оперативно-истражна полицијска служба Министарства унутрашњих послова Бугарске са основном функцијом заштите и контроле државне границе (глава: Национална служба граничне полиције, чл. 94, 95, 97 и 99 ЗМУП-а). Своје функције остварује у граничној зони и зонама гранично-контролних прелаза, на међународним аеродромима и пристаништима, унутрашњим морским водама и територијалном мору, Дунаву и другим граничним рекама и водама.

Служба је задужена за обезбеђење државне границе и других зона и објеката у вези са границом; прогон и задржавање лица (и транспортних средстава) која су нарушила гранични режим, проверу да ли поседују оружје, експлозивне и друге опасне материје лица (и транспортних

¹¹ У плану је да се тој националној служби присаједини специјална јединица МУП-а („дрвене беретке“) која тренутно има назив Специјални одред за борбу против тероризма.

средстава) која прелазе државну границу и у цивилној авијацији; прикупљање, обраду, коришћење, чување и дистрибуцију информација о нарушавању државне границе и граничног режима; истрагу и анализу разлога и услова при нарушавању границе и предлог мера за њихово спречавање; постављање и одржавање у исправном стању граничних знакова, означавање граничне линије и предузимање мера којима се спречава нарушавање територијалног интегритета државе; сарадњу у испуњавању међународних споразума према којима Република Бугарска решава граничне повреде и инциденте; остваривање контроле над бугарским и страним бродовима и другим пловним средствима на основу међународних споразума о пловидби и боравку у територијалном мору, унутрашњим морским водама и бугарском делу реке Дунав; обавештавање локалних органа власти о активностима које предузима у случају усложњавања безбедносне ситуације у граничном рејону; предузимање потребних мера, самостално или у сарадњи са јединицама Бугарске армије, против оружаних и других провокација у рејону државне границе, и сарадњу приликом обављања својих задатака са органима за обезбеђење границе других држава.

Службом руководи директор преко Дирекције граничне полиције и потчињених структура: граничних сектора, одсека, одељења и пунктова. За обављање својих задатака органи граничне полиције поседују потребне снаге и средства, користе све расположиве методе у заштити државне границе и имају право на употребу ватреног оружја, са и без упозорења, у условима који су прецизирани Законом о Министарству унутрашњих послова. Органи локалне и државне администрације обавезни су да органима граничне полиције пруже потребну помоћ у обављању задатака.

Национална служба „Жандармерија“ основана је 26. јула 1881. указом кнеза Александра Батемберга и током своје историје више пута је реорганизована и модернизована (глава: Национална служба жандармерија, чл. 104, 105 и 107 ЗМУП-а). Наследница је националне службе „Унутрашња војска“. На основу *Закона о Министарству унутрашњих послова* из 1997. године, та служба чини специјализовану безбедносну и оперативно-истражну полицијску службу Министарства унутрашњих послова, задужену за обезбеђење стратегијских и других важних објеката, борбу с терористичким и диверзантским групама, одржавање јавног реда и мира и борбе против криминала. У вези с тим, жандармерија обавља следеће задатке: организује и реализује обезбеђење дипломатских представништава, стратегијских и посебно важних објеката, база и складишта Министарства унутрашњих послова; разоружава терористичке и диверзантске групе; учествује у организовању активности на очувању јавног реда и мира изван насељених места; учествује у спречавању, откривању и истраживању кривичних дела и других нарушавања јавног реда и мира изван насељених места; учествује у обезбеђењу конвоја са специјалним теретима,

и остварује сарадњу са другим службама Министарства унутрашњих послова, за шта користи своје специјално одељење авијације. Службом руководи директор „Жандармерије“, у коју су укључене и дирекција Националне жандармерије и територијалне жандармеријске станице. Организацијска структура омогућава обављање основних задатака и формирање посебних група које руководе активностима у посебним операцијама.

Закључак

Зачеци бугарског обавештајно-безбедносног система везују се за оснивање и каснију реорганизацију министарстава војске и унутрашњих послова (1879, 1912, 1931, 1947. године итд.). У саставу тих ресора формиране су цивилна служба безбедности (ДС) и војнообавештајна служба (РО). Оне су, између осталог, обављале послове политичке полиције и на окупираним, односно анектираним, подручјима Србије у оба светска рата. Такође, преко организације ВМРО, бавиле су се организовањем субверзивних (терористичких) дејстава у Југославији и Грчкој.

После Другог светског рата организација, функција и задаци бугарског обавештајно-безбедносног система одвијали су се у две фазе, од којих је прва трајала од 1945. до 1989. године, односно до пада режима Тодора Живкова, а друга је започела 1989. године и још траје. У првом периоду тај систем се развијао под утицајем СССР-а, према уговореним обавезама у оквиру Варшавског уговора. У другој фази, такође условљеној развојем бугарског друштва и потребама националне безбедности, постепено је трансформисан обавештајно-безбедносни систем. Изграђени су и потпуно нови системи политичке координације и контроле (Конститутивни савет за националну безбедност, Владин савет за безбедност, парламентарни комитети за националну безбедност и за спољну политику и политику интеграција), и донети одговарајући програмски документи (*Концепција о националној безбедности*, *Војна доктрина* и *Војна стратегија*), као и друга законска (закони о одбрани и оружаним снагама, о заштити информација, о обавештајним средствима) и подзаконска акта.

Са почетком демократских реформи и бугарским опредељењем за интеграцију у НАТО и европске институције дошло је до промена и у Министарству унутрашњих послова како у организацији, функцијама и задацима, тако и у унутрашњим односима. Од одговарајућих компонената органа државне безбедности (ДС) и спољних послова створена је Национална обавештајна служба као аутономна институција. Од других делова ДС створене су Национална служба за заштиту, као аутономна, и Национална служба безбедности, као ресорна служба (у оквиру МУП-а). Најзад, створене су и друге полицијске

формације и службе које треба да се суоче с новим безбедносним претњама и изазовима – жандармерија, служба за борбу против организованог криминала, гранична полиција, и друге.

Војним обавештајно-безбедносним службама Бугарске, као и осталим специјалним службама, мењана је организација, а у послератном раздобљу често су мењале и припадност вишим организацијским структурама. Ради транспарентности у раду и стављања под цивилну контролу, у 2002. години извршена је последња промена у организацијској припадности војнообавештајне службе. Том приликом је та служба подељена на Обавештајну управу („Војна информација“), која је у саставу Министарства одбране и непосредно потчињена министру одбране, и Управу Г-2, која је остала у саставу бугарског генералштаба. Послове безбедности у Министарству одбране, његовим непосредно потчињеним структурама и јединицама Бугарске армије однедавно обавља и новоформирана служба у саставу Министарства одбране – „Безбедност – војна полиција и контраобавештајна служба“.

Литература:

1. J. Baud, *Encyclopedie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.
2. *Бела књига о одбрани Републике Бугарске*, МО РБ, Софија, 2002.
3. Т. Бојацијев и др., *Разузнаването*, Труд, Софија, 2000.
4. „Бугарска државна сигурност“, *Безбедносне теме*, бр. 19, Београд, 1982, стр. 92–94.
5. *Цивилно партнерство за демократију: Атлантске вредности и регионална стабилност*, Атлантски клуб, Београд, Софија, 2002.
6. Б. Димитријевић, „Нове књиге о бугарској полицији и служби безбедности“, „*Безбедност*“, бр. 4, Београд, 2001, стр. 549–566.
7. D. Fogel, *Policing in Central and Eastern Europe*, European Institut for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, Helsinki, 1994.
8. K. Gause, S. E. Nikolov, „Bulgaria faces up to military reform“, „*Janes Intelligence Review*“, No. 9, London, 1997, pp. 401–406.
9. П. Григоров, К. Костов, *Червените берети: Тајните на Вранја*, Командос, Софија, 1998.
10. О. Борђевић, *Основи државне безбедности: општи део*, ВШУП, Београд, 1987.
11. М. Милошевић, *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
12. Н. Недев, *Тајната војна или летопис за др Александ’р Пеев и генерал Никифор Никифоров*, Народна младеж, Софија, 1984.
13. Љ. Стајић, Ч. Гилановић, *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1994.
14. *Устав Републике Бугарске*, усвојен 13. јула 1991. у Парламенту Републике Бугарске.
15. *Концепција о националној безбедности*, усвојена у Парламенту Републике Бугарске 16. априла 1998. године.

16. *Војна доктрина Бугарске*, усвојена 8. априла 1999. у Парламенту Републике Бугарске.
17. *Војна стратегија Бугарске*, усвојена 2002. у Генералштабу Бугарске армије.
18. *Закон о одбрани и оружаним снагама*, усвојен 27. децембра 1995. у Парламенту Републике Бугарске.
19. *Закон о Министарству унутрашњих послова*, усвојен 19. децембра 1997. у Парламенту Републике Бугарске.
20. *Национална обавештајна служба* (Национална разузнавателна служба), Интернет, www.nrs.bg.
21. *Правилник за кадрова војна служба*, усвојен 22. децембра 2000. у Влади Републике Бугарске.
22. Служба „Војна информација“, Интернет, www.md.government.bg/struktura/.
23. Служба „Сигурност – војна полиција и војното контраразузнавање“, Интернет, www.md.government.bg/struktura/.